

دکتر علیرضا رمضان
عضو هیئت علمی
دانشگاه شهید رجایی

ضوابط طراحی فضاهای مورد نیاز درس تربیت بدنی در مدارس

بدون توجه به تأسیسات کافی و نیروی انسانی هدایت کننده تصویب شده بود، خود زمینه‌ی مهمی بود تا وزارت معارف وقت چاره‌اندیشی کند و برنامه‌هایی را برای ساعات ورزش طراحی، تدوین و ابلاغ کند [سند راهبردی توسعه...، ۱۳۸۱].

با نگاهی گذرا به تاریخچه‌ی حدوداً ۸۰ ساله‌ی تربیت بدنی و ورزش در کشور، به روشنی درمی‌یابیم که مشکلاتی چند در برنامه‌ی درس تربیت بدنی و ورزش مدارس همواره وجود داشته‌اند که مانع اجرای مطلوب این درس شده‌اند؛ درسی که زیرساخت ورزش‌های همگانی، قهرمانی و حرفه‌ای [همان، مول] و همکاران]، و زمینه‌ساز سلامت دانش‌آموزان در اولویت اول و سپس بقیه‌ی آحاد جامعه است. پژوهش‌های متعددی، به مشکلات اجرای مطلوب و جدی درس تربیت بدنی در ساعات رسمی مدرسه اشاره کرده‌اند. با احتساب حدود ۱۵ میلیون دانش‌آموز و هفته‌ای دو ساعت درس تربیت بدنی، و پیش‌بینی ۲۶ هفته‌ی درسی در یک سال تحصیلی، به عددی نزدیک به یک میلیارد ساعت از بهترین اوقات دانش‌آموزان در هر سال می‌رسیم که اگر در چند دهه وجود این درس در مدارس ضرب شود، به عددی بسیار کلان می‌رسیم. این عدد، با توجه به اهمیت‌های

آورند. به همین دلیل، تصمیم گرفته شد تا ورزش در مدارس جنبه‌ی قانونی و اجباری یابد.

در سال ۱۳۰۶ (ه.ش)، بنا به پیشنهاد سید محمدتدین، وزیر فرهنگ وقت و براساس قانونی که از تصویب مجلس شورای ملی گذشت، درس تربیت بدنی و ورزش به صورت رسمی جزو برنامه‌های درسی همه‌ی دوره‌های تحصیلی قرار گرفت. به موجب این قانون، هر روز یک ساعت از برنامه‌ی دانش‌آموزان به درس تربیت بدنی و ورزش اختصاص یافت. این قانون دارای چهار ماده به شرح زیر بود:

- ماده‌ی یک: وزارت معارف مجاز است، ورزش را در کلیه‌ی مدارس جدید اجباری کند.
- ماده‌ی دو: به غیر از ایام تعطیل، همه روزه در مدارس مزبور ورزش به عمل آید.
- ماده‌ی سه: عدد ساعات و اوقات ورزش و تربیت بدنی را وزارت معارف تعیین خواهد کرد.
- ماده‌ی چهار: این قانون پس از تصویب تا مدت یک سال در مراکز ایالات و ولایات و تا مدت سه سال در سایر مقاطع به موقع اجرا گذاشته خواهد شد.

اجرای این قانون، به علت کمبود امکانات و نیروی متخصص، عملاً با مشکلاتی مواجه شد. چنین قانونی که

سامان یافتن فرهنگ تعلیم و تربیت ایران را به میرزا تقی خان امیرکبیر نسبت می‌دهند. وی با فراهم آوردن مقدمات تأسیس «دارالفنون» در سال ۱۲۶۸ ه.ق (۱۲۷۷ ه.ش) ۲۰ سال پیش از دارالفنون توکیو و سه سال پس از دارالفنون اسلامبول، سازمان جدید فرهنگی ایران را بنا نهاد. این اقدام به توجه مردم به موضوع فرهنگ منجر شد؛ به طوری که در سال ۱۲۸۷ خورشیدی، قانون اداری فرهنگ به تصویب رسید. به دنبال آن، با تصویب قانون فرهنگ در نهم آبان ۱۲۹۰ خورشیدی، نخستین گام در راه تثبیت سازمان فرهنگ برداشته شد. پس از این قانون، مدارس بسیاری در تهران و سایر شهرستان‌ها افتتاح شدند.

در قانون فرهنگ مصوب، به امر تربیت بدنی و پرورش جسم دانش‌آموزان اشاره صریح شده است. در ماده‌ی اول این قانون، مکتب و مدرسه به تأسیساتی اطلاق شده است که برای تربیت اخلاقی، علمی و بدن «ابناء نوع» دایر می‌گردد. در ماده‌ی دوم، در مورد برنامه‌هایی که از سوی وزارت معارف برای مدرسه تعیین گردیده، تصریح شده است: «باید در پروگرام، حیثیت علمی و صنعتی، نشو و نمای بدنی محفوظ باشد». اما چنین قانونی مدارس را مجبور نمی‌ساخت تا امکانات و لوازم لازم را برای گسترش فعالیت‌های بدنی فراهم

فضای استاندارد
مورد نیاز درس
تربیت بدنی و ورزش در
سال‌های اخیر می‌پردازیم.

در نشریه‌ی ۲۳۲ ضوابط طراحی
ساختمان‌های آموزشی (۱۳۸۲)
«سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور»
که با همکاری «سازمان نوسازی و
تجهیز مدارس» وزارت آموزش و
پرورش تهیه شده، این‌گونه آمده
است: «با توجه به رشد جمعیت کشور
و به تبع آن رشد جمعیت دانش‌آموزی،
احداث فضاهای آموزشی به عنوان
یکی از عوامل مؤثر در آموزش و
پرورش، براساس موازین علمی مورد
توجه قرار گرفته است. از آن‌جا که
ویژگی‌های فضایی و کالبدی واحد
آموزشی، به عنوان یکی از عوامل
تأثیرگذار بر میزان فراگیری
دانش‌آموزان شناخته شده است،
تدوین اصول، ضوابط و معیارهای
علمی و فنی برای ساخت این قبیل
فضاها، لازم و ضروری می‌باشد.
گرچه تاکنون مطالعات محدودی در
این زمینه صورت گرفته، ولی این
مطالعات با نیازهای آموزشی کشور
منطبق نیستند و هنوز هم بسیاری از
نارسایی‌ها در این فضاها به چشم
می‌خورد و به همین لحاظ، استفاده‌ی
بهینه از آن‌ها برای امر آموزش میسر
نیست.»

زمانی که به صفحه‌ی ۳۸ و جدول

بدنی (در ساعات رسمی درس
تربیت بدنی و فوق برنامه) برای
دانش‌آموزان، به خصوص در زمینه‌ی
سلامت دارد، دلسوزان آموزش و
پرورش را به بازاندیشی در این مورد
فرامی‌خواند. نتایج پژوهش‌ها نشان
می‌دهد، مشکلات اجرای مطلوب
درس تربیت بدنی در مدارس کشور با
چهار چالش اساسی روبه‌رو است که
عبارت‌اند از:

۱. برنامه‌ی درس تربیت بدنی

۲. نیروی متخصص آموزش و تمرین
تربیت بدنی و ورزش

۳. فضای استاندارد مورد نیاز درس
تربیت بدنی و ورزش

۴. تجهیزات استاندارد مورد نیاز
اجرای مطلوب درس تربیت بدنی
و ورزش

هر کدام از این چهار بخش اهمیت
ویژه‌ای دارد که نبود یا کمبود آن باعث
اختلال در امور دیگر می‌شود و لازم
است که به صورت موازی برای حل
آن کوشید. بدیهی است، برای حل
مشکلات هر کدام از چهار بخش
مذکور نیازمند بررسی، برنامه‌ریزی و
رفع مشکلات بر سر راه آن‌ها هستیم.
هدف نوشتار حاضر، بررسی اقدامات
انجام شده و مشکلات پیش‌رو است.
سعی داریم در هر شماره، به تناسب
موضوع، این مطلب را دنبال کنیم. در
این بخش، به بررسی وضعیت
اقدامات انجام شده در زمینه‌ی ایجاد

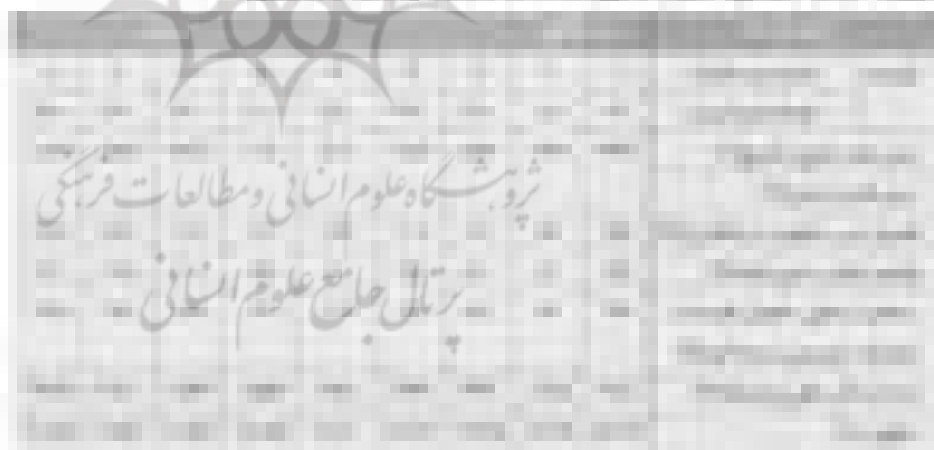
مدرسه‌ی
ابتدایی- سطوح
خارجی (فضای باز
محوطه) مورد نیاز همین

نشریه توجه می‌کنیم، زمین
«صف جمع و تفریح» و «زمین
ورزشی» را مشترک می‌بینیم.
هم‌چنین، در زیرنویس همین جدول
(بند ۱) متوجه می‌شویم که طراح
در نهایت، هر دو زمین را با دلایلی
نه‌چندان علمی، یکی کرده است.
یعنی تفاوتی بین محل آموزش و اجرای
درس تربیت بدنی و صف جمع قائل
نشده است. درحالی‌که استانداردها در
این زمینه چیز دیگری را می‌گویند. در
جدول صفحه‌ی ۳۹ نیز برای مدرسه‌ی
راهنمایی وضعیت مشابهی را مشاهده
می‌کنیم. یعنی، برای اجرای مطلوب
درس تربیت بدنی که به گفته‌ی بسیاری
از کارشناسان و محققان تعلیم و تربیت
می‌تواند در دوره‌های متفاوت
تحصیلی در شکل‌گیری شخصیت،
ساختار و قوای جسمانی دانش‌آموزان
نقش کلیدی بازی کند، محل ویژه‌ای
در نظر گرفته نشده بود.

البته همان گونه که در صفحه ی ۳۷، ذیل جداول نوع فعالیت و سطوح ورزشی مورد نیاز در مدارس ابتدایی و راهنمایی، تحت عنوان توجه آمده، و توضیحی که در پیشگفتار همین مجله مبنی بر وجود برخی اشکالات ارائه شده است، کمیته ای مرکب از نمایندگان بخش های ذی ربط برای بررسی و رفع مشکل، در محل دفتر تحقیقات و توسعه تربیت بدنی مدارس معاونت تربیت بدنی و تندرستی وزارت آموزش و پرورش به شرح زیر تشکیل شد:

۱. نماینده ی سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور
۲. نماینده ی سازمان توسعه و تجهیز مدارس وزارت آموزش و پرورش
۳. نماینده ی دفتر تألیف کتاب های درسی سازمان پژوهش و برنامه ریزی وزارت آموزش و پرورش
۴. نمایندگان دفاتر ابتدایی، راهنمایی و متوسطه معاونت آموزشی وزارت آموزش و پرورش
۵. نماینده ی شورای عالی آموزش و پرورش
۶. نمایندگان دفاتر تربیت بدنی دختران و پسران معاونت تربیت بدنی و تندرستی وزارت آموزش و پرورش

این کمیته در پی موافقت و دستور شخص وزیر وقت آموزش و پرورش و با نظارت معاونین مربوطه، در محل دفتر استانداردسازی و توسعه ی تربیت بدنی در مدارس (دفتر تحقیقات و توسعه ی امکانات ورزشی وقت) معاونت تربیت بدنی و تندرستی، طی دوره ی زمانی که حدود دو سال طول کشید، به بررسی برنامه ی درسی تربیت بدنی که در دفتر تألیف و

برنامه‌ریزی درسی با کمک کارشناسان، محققان، معلمان و مدیران زبده‌ی کشور و همکاری نزدیک دفتر تحقیقات و توسعه در دوره‌های متفاوت تحصیلی در دست بررسی بود، پرداخت و با توجه به معیارها و استانداردهای آموزشی در سطح جهانی، گامی بزرگ در تهیه و تدوین «ضوابط طراحی فضاهای مورد نیاز درس تربیت بدنی در مدارس ابتدایی و راهنمایی» برداشت.

مصوبه‌ی مذکور در تاریخ ۲۳ اسفند ۱۳۸۲ به شماره‌ی ۱۰۱/۲۳۹۸۷۵ پس از ملاقات و توافق نهایی معاون تربیت بدنی و تندرستی، معاون فنی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و مدیران کل ذی‌ربط و معاونت، توسط رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور به کلیه‌ی استان‌ها ابلاغ و از تاریخ ۱ خردادماه ۱۳۸۳ لازم‌الاجرا اعلام شد.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ریاست جمهوری
سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور
دفتر رئیس سازمان

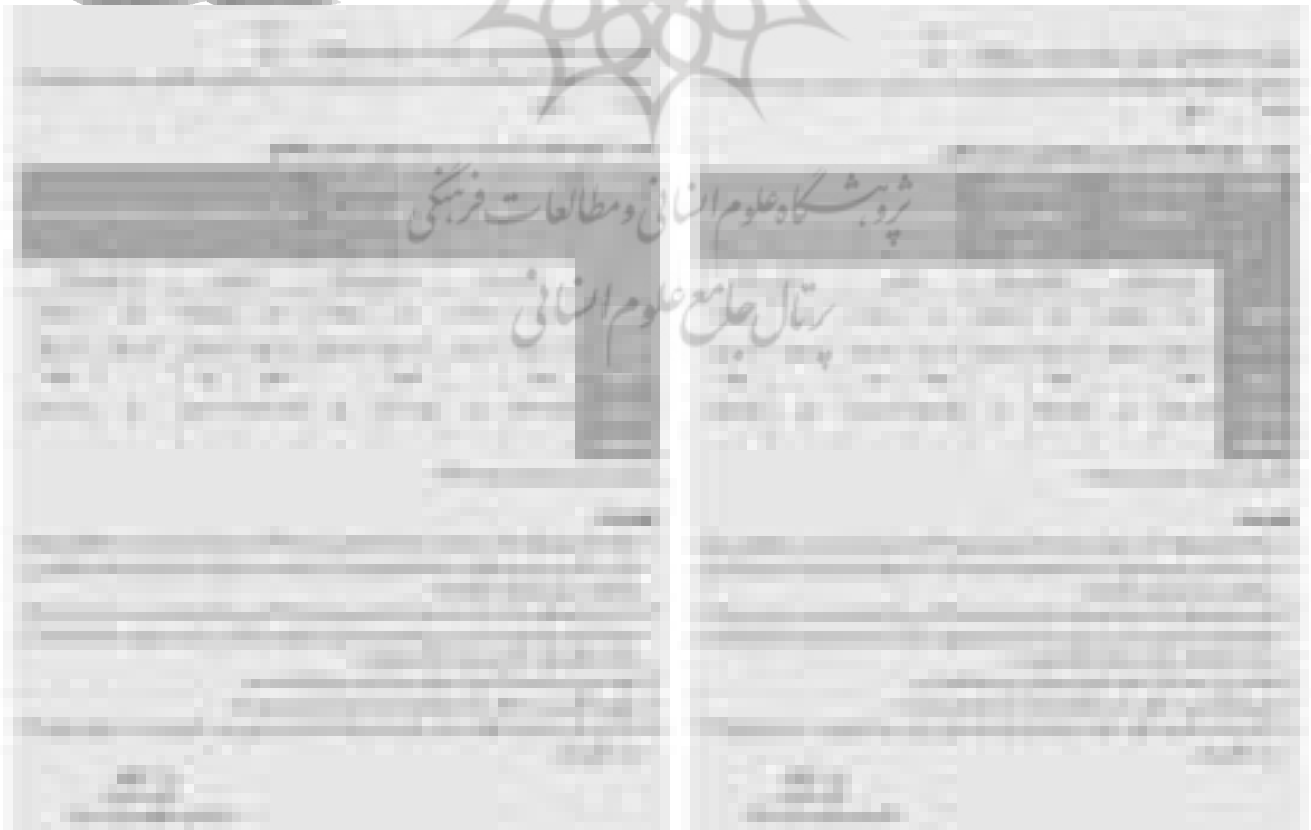
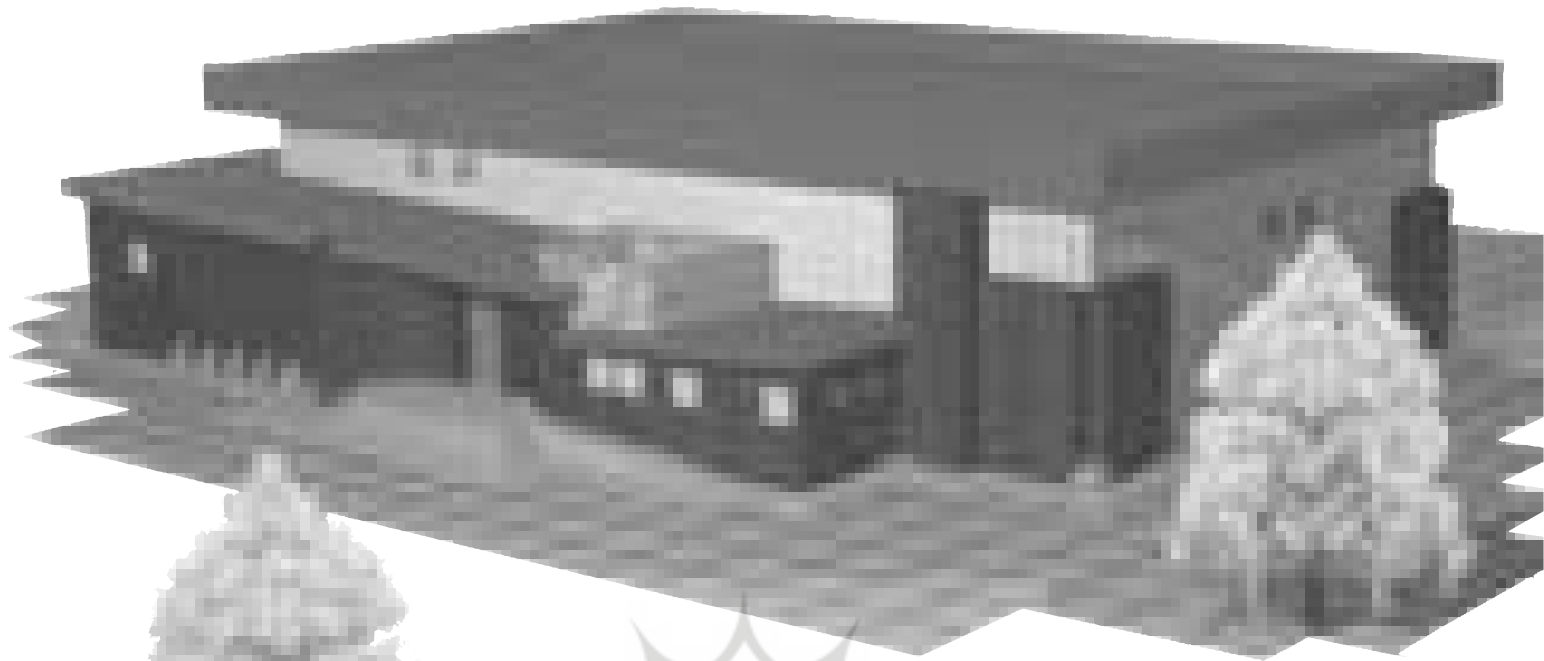
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

بخش نامه به دستگاه اجرایی مهندسان مشاور و پیمانکاران
شماره: ۱۰۱/۲۳۹/۲۷۵
تاریخ: ۱۳۸۲/۱۲/۲۳
موضوع: ضوابط طراحی فضاهای مورد نیاز درس تربیت بدنی در مدارس ابتدایی و راهنمایی

استناد آیین‌نامه استانداردهای اجرایی طرح‌های عمرانی، موضوع ماده ۲۳ قانون برنامه و بودجه و در چهارچوب نظام فنی و اجرایی، به منظور تحقق اهداف موضوع بند (۱) ماده ۳ تصویب‌نامه شماره ۶۲۲۴۶ مورخ ۱۱/۵/۱۳۷۶ هیأت محترم وزیران، مبتنی بر ایجاد امکانات ورزشی در مدارس و نیز، با توجه به پیوست بخشنامه شماره ۷۶۲۷۲/۱۰۱ مورخ ۲۴/۴/۱۳۸۲ این سازمان، با عنوان «ضوابط طراحی ساختمان‌های آموزشی»، نشریه شماره ۲۳۲ به پیوست «ضوابط طراحی فضاهای مورد نیاز درس تربیت بدنی در مدارس ابتدایی و راهنمایی» از نوع گروه اول (لازم‌الاجرا) در دو صفحه ابلاغ می‌شود، تا از تاریخ ۱/۲/۱۳۸۲ مفاد آن جایگزین موارد مرتبط در نشریه شماره ۳۳۲ گردد.

منا...التوفیق
محمد ستاری فر
معاون رئیس جمهور و رئیس سازمان

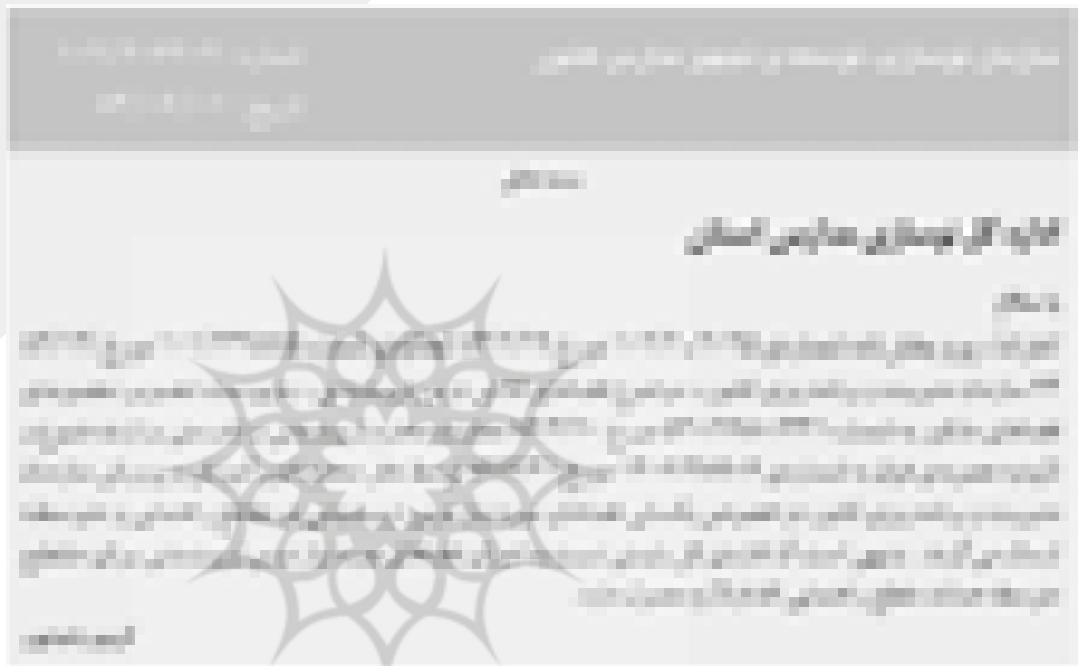
پس از ابلاغ مصوبه‌ی مذکور، جداول مربوط به فضای مورد نیاز درس تربیت بدنی در دوره‌های ابتدایی و راهنمایی نیز به کلیه‌ی استان‌های کشور ابلاغ شد و برای اولین بار، فضای اجرای درس تربیت بدنی از محل اجرای صف جمع دانش‌آموزان جدا شد.

پروفیسر کاہنشاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پس از چند ماه پی گیری دفتر استانداردسازی و توسعه ی تربیت بدنی در مدارس معاونت تربیت بدنی و تندرستی، و حسن نظر دفتر فنی سازمان توسعه و تجهیز مدارس کشور، بخش نامه ی مربوط به مدارس متوسطه نیز به استان ها ابلاغ شد.

پروژه شگانه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی پرتال جامع علوم انسانی

پس از اخذ مصوبه های مذکور، گام بعدی اجرایی شدن این مصوبه ها در استان های کشور بود. استان بوشهر که تا سال ۱۳۸۳ تنها چهار سالن ورزشی داشت، متعاقب این مصوبه به عنوان اولین استان اقدام کننده در مهرماه همان سال، کلنگ ۴۱ سالن ورزشی داخل مدرسه را با حضور معاون تربیت بدنی و تندرستی به زمین زد. متعاقب این برنامه و با پی گیری های فراوان معاونت و استان ها، طی موافقت نامه های مجزا بین معاونت تربیت بدنی و تندرستی و استان های کشور، ساخت ۴۹۶ سالن ورزشی که عمدتاً در مدارس دخترانه قرار دارند، آغاز شد.

تعداد سالن های سرپوشیده مشارکتی در دست ساخت معاونت تربیت بدنی و تندرستی و استانداری ها به تفکیک استان ها

ردیف	نام استان	تعداد	مساحت کل	داخل مدرسه	خارج مدرسه	جنسیت			سال شروع
						دختر	پسر	مشترک	
۱	آذربایجان شرقی	۴۱	۲۴۴۳۵	۴۱	۰	۱۹	۲۲	۰	۱۳۸۲
۲	آذربایجان غربی	۱۰	۵۸۹۰	۱۰	۰	۳	۷	۰	۱۳۸۳
۳	اردبیل	۱۳	۷۶۵۷	۱۲	۱	۵	۷	۱	۱۳۸۳
۴	اصفهان	۱۵	۸۴۰۷	۱۵	۰	۱۰	۵	۰	۱۳۸۳
۵	ایلام	۱۳	۷۶۵۷	۱۱	۲	۶	۵	۲	۱۳۸۳
۶	بوشهر	۲۰	۶۰۵۸۰	۱	۱۹	۰	۱	۱۹	۱۳۸۲
۷	چهارمحال بختیاری	۱۷	۱۰۰۱۳	۱۱	۶	۹	۲	۶	۱۳۸۳
۸	خراسان جنوبی	۱۱	۶۵۱۲	۱۰	۱	۴	۶	۱	۱۳۸۴
۹	خراسان رضوی	۱۴	۸۲۴۶	۸	۶	۴	۴	۶	۱۳۸۳
۱۰	خراسان شمالی	۱۰	۵۴۶۲	۹	۱	۵	۴	۱	۱۳۸۴
۱۱	خوزستان	۱۰	۵۸۹۰	۱۰	۰	۸	۲	۰	۱۳۸۳
۱۲	زنجان	۱۲	۸۲۷۶	۸	۴	۲	۶	۴	۱۳۸۳
۱۳	سمنان	۱۰	۵۸۹۰	۹	۱	۷	۲	۱	۱۳۸۳
۱۴	سیستان و بلوچستان	۲۷	۱۵۹۰۳	۲۴	۳	۱۱	۱۳	۳	۱۳۸۳
۱۵	شهر تهران	۱۷	۱۰۰۱۳	۱۳	۴	۵	۸	۴	۱۳۸۴
۱۶	شهرستان های تهران	۲۰	۱۱۷۸۰	۱۹	۱	۸	۱۱	۱	۱۳۸۴
۱۷	فارس	۱۲	۶۸۰۴	۱۲	۰	۱۱	۱	۰	۱۳۸۳
۱۸	قزوین	۱۰	۵۴۶۲	۱۰	۰	۴	۶	۰	۱۳۸۳
۱۹	قم	۱۵	۸۴۰۸	۱۵	۰	۹	۶	۰	۱۳۸۳
۲۰	کردستان	۱۰	۵۸۹۰	۸	۲	۰	۸	۲	۱۳۸۳
۲۱	کرمان	۲۰	۱۲۳۹۱	۱۶	۴	۱۰	۶	۴	۱۳۸۳
۲۲	کرمانشاه	۱۴	۸۲۴۶	۱۴	۰	۱۰	۴	۰	۱۳۸۴
۲۳	کهگیلویه و بویراحمد	۱۸	۸۲۴۶	۱۴	۴	۷	۷	۴	۱۳۸۳
۲۴	گلستان	۱۷	۹۷۹۹	۱۷	۰	۸	۹	۰	۱۳۸۳
۲۵	گیلان	۱۴	۸۲۴۶	۱۴	۰	۵	۹	۰	۱۳۸۳
۲۶	لرستان	۱۵	۸۸۳۵	۱۳	۲	۵	۸	۲	۱۳۸۳
۲۷	مازندران	۱۱	۶۴۷۹	۱۱	۰	۶	۵	۰	۱۳۸۳
۲۸	مرکزی	۱۳	۷۴۴۳	۱۲	۱	۸	۴	۱	۱۳۸۳
۲۹	هرمزگان	۳۵	۲۰۴۰۷	۳۴	۱	۱۹	۱۵	۱	۱۳۸۳
۳۰	همدان	۱۴	۸۲۴۶	۱۱	۳	۱۱	۰	۳	۱۳۸۳
۳۱	یزد	۱۸	۱۰۹۲۹	۱۵	۳	۱۳	۲	۳	۱۳۸۳
	جمع	۴۹۶	۳۳۸۴۴۲	۴۲۷	۶۹	۲۳۲	۱۹۵	۶۹	

منابع.....

۱. سند راهبردی توسعه ی نظام جامع تربیت بدنی و ورزش، مطالعات تفصیلی توسعه ورزش تعلیم و تربیتی. فصل دوم شناخت وضعیت موجود. اسفند ۱۳۸۱، و اصول اساسی ورزش همگانی- مدل سلسله مراتبی ورزش مول و همکاران (۱۹۹۷).
۲. ضوابط طراحی ساختمان های آموزشی (برنامه ریزی معماری همسان مدارس ابتدایی و راهنمایی). نشریه ی شماره ی ۲۳۲. انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور (۱۳۸۲). مرکز مدارک علمی و انتشارات.
۳. سجادی، سید نصرالله. برنامه و دستاوردهای معاونت تربیت بدنی و تندرستی وزارت آموزش و پرورش. انتشارات صنوبر. ۱۳۸۴.

پی نویسی.....

1. Mull

● دوره ی هفتم ■ شماره ی ۲
● بهار ۱۳۸۶